

Yogesh Haribhau Kulkarni You

Al Advisor (Helping organizations in their Al journeys) | PhD (Geometric Modeling) | Tech Colum...

Wish to share today's article from my weekly column "तिसरा मेंद्र" (Third Brain) titled "मनी वसे ते चह (सवर्त्र) दिसे (What you have in mind, you see it all around)" which has been published in the Marathi newspaper, Sakal! (pic below) 🔊

In this article, I go deeper into the applicability of Mental Model "Confirmation Bias" in various situations

I'm thankful to Sakal Media Group for providing a platform to share these important insights with our local community. 🙏

Any comments? I'd love to hear your thoughts! > 11

Sakal Media Group Abhijit Pawar Samrat Phadnis Niranjan Agashe

#AI #ArtificialIntelligence #mentalmodels #Intelligence #training #CommunityConnect #SakalNewspaper #MarathiMedia #Marathi #India #Pune #MVPBuzz #GDE #confirmationbias

तिसरा मेंद

डॉ. योगेश हरिभाऊ कलकर्णी

३७० रह करण्याचा सरकारचा निर्णय कायम ठेवला. साहजिकच, सत्ताधारी पक्षाने त्याचे जोरदार स्वागत केले, पण जम्मू आणि काश्मीरमधील नेते आणि अनेक विरोधकांनी त्याला तीव्र विरोध केला. पुढे २०२४ मध्ये, त्याच न्यायालयाने सरकारने सुरू केलेली 'इलेक्टोरल बाँड्सं योजना घटनाबाह्य ठरवली. यावेळी विरोधक आणि अनेक सामाजिक संघटनांनी 'हा लोकशाहीवा विजय आहे', म्हणत या निर्णयाचे स्वागत केले; पण सत्ताधारी पक्षाच्या समर्थकांनी याला 'न्यायालयाचे सीमोल्लंघन' म्हटले. मुद्दा असा आहे की, सर्वोच्च न्यायालयाचे काम घटनेचा अर्थ लावणे, पुरावे तपासणे आणि निष्पक्ष निर्णय देणे आहे, जे ते सातत्याने करत असते. मात्र, जनतेच्या आणि राजकीय पक्षांच्या प्रतिक्रिया त्यांच्या निष्ठा व पूर्वप्रहांमधूनच उमटतात. या नैसर्गिक मानसिक प्रवृत्तीला 'कन्फर्मेशन बायस' किंवा 'पुष्टिकरण पूर्वप्रह' हे मेंटल मॉडेल (मन:प्रारूप) अथवा विचारचित्र म्हटले जाते. हा एका प्रकारचा 'कॉम्निटिव्ह बायस' अर्थात मानसिक-वैचारिक पूर्वप्रह आहे

'पुष्टीकरण पूर्वग्रह' ही आपल्या मेंद्वी एक ळकटी देणारी माहिती शोघतो, ऐकतो, लक्षात ठेवतो आणि विरोधी माहितीकडे दुलंस करतो. याचाच

मनी वसे ते सर्वत्र दिसे

आपापल्या मताचीच अधिक खात्री बाळगतात. है विशेषतः राजकीय, धार्मिक किंवा भावनिक यांसारख्या संवेदनशील विषयांमध्ये अधिक दिसून येते. हा एक मानसिक शॉर्टकट आहे, जो काही वेळा उपयुक्त ठरतो, आपल्या जगाविषयीच्या धारणेला किंवा अहंकाराला धक्का लागू नये म्हणून मेंदू ही सोपी वाट निवडतो. गुंतागुंतीच्या जगात प्रत्येक वेळी नव्याने विचार करण्याची कर्जा वाचवण्यासाठी ही एक नैसर्गिक संरक्षणप्रणाली आहे. पण अनेकदा, विशेषतः गुंतागुंतीच्या समस्यांमध्ये, तो चुकीच्या निर्णयांकडे नेक शकतो. याचे परिणाम म्हणजे खोटी बातमी खरी मानणे, अयोग्य व्यक्तींवर विश्वास ठेवणे किंवा संकुचित विचारसरणीत अडकून राहणे. याची काही

शेअर बाजारात अनेक गुंतवणूकदार एखाद्या 'नावाजलेल्या' कंपनीवर किंवा उद्योजकावर इतका दृढ विश्वास ठेवतात, की त्या उद्योजकाची पुढची पिढी आली तरी तो कायम राहतो. ते त्या कंपनीबदलची केवळ सकारात्मक माहितीच लक्षात घेतात. ते केवळ त्याच आर्थिक सल्लागारांना किंवा वृत्तवाहिन्यांना फाँलो करतात, जे त्यांच्या निर्णवाला दुजोरा देतात. कायदेशीर अडचणी, आर्थिक घसरण आणि कौटुंबिक कलह यांसारख्या नकारात्मक बाबीचा कंपनीच्या भविष्यावर होणारा परिणाम माहीत अस्नही त्याकडे दुर्लक्ष केले जाते.

पण ते नंतर महागात पडते. विवाहाच्या बाबतीतही मुला-मुलीच्या अनुरूपतेपेक्षा 'घराण्या'ला महत्त्व दिले जाते. आपला विश्वास असतो की इतक्या प्रसिद्ध, तालेवार घराण्यात सर्व काही चांगलेच असणार. काही ज्ञात अप्रिय घटनांकडे सोयीस्कर दर्लक्ष केले जाते. किरकोळ उणियांकडे कानाडोळा करण्याच्या नावाखाली मोठ्या समस्याही झाकल्या जातात, ज्याचे पर्यवसान नंतर दुरैंवी घटनांमध्ये त्रासापेक्षा 'सगळं ठीक होईल' या भ्रमात राहणे मेंदूला सोपे वाटते

डॉक्टर किंवा इंजिनीअरच व्हावे, आणि त्यातही कॉम्प्युटर शाखाच निवडावी. काही यशस्वी उदाहरणे पाहून त्यांना खात्री पटते की हाच एकमेव सुरक्षित मार्ग आहे. नामांकित महाविद्यालयांतूनही सर्वांना नोकऱ्या मिळत नाहीत किंवा इतर क्षेत्रांतही उत्तम संघी आहेत, ही वस्तुस्थिती समोर अस्नही, आणि आवडीनिवडीकडे दुर्लक्ष करून, त्याला कॉम्प्युटर शाखेतच प्रवेश मिळवून दिला जातो. सोशल मीडिया किंवा टीव्हीवरील चर्चा पाहिल्या की दोन स्पष्ट तट पडलेले दिसतात. तिथे जण् युद्धभूमीचे स्वरूप आलेले असते. पूर्वप्रह इतके तीव्र असतात की, एखादी चांगली किंवा वाईट घटना घडलो तरी दोन्ही बाजू समोरासमोर उच्या ठाकलेल्या दिसतात.

सोशल मीडिया ॲप्सदेखील संगणक प्रणा आधारे असे फीड तयार करतात, की तिथे फक्त आपल्या मतांशी जुळणाऱ्या पोस्ट्स दिसतात यालाच 'इको-चेंबर' म्हणतात, विचारांना प्रवेशच नसतो. यामुळे वैचारिक कड्टरता वाढते आणि समाजात संवादाऐवजी संघर्षच अधिक दिस् लागतो. आपणही विरोधी मते दिसल्यास त्यांना 'ब्लॉक' किंवा 'ट्रोल' करतो, नाही का? खरंतर, आपल्या वैचारिक विकासासाठी परस्परविरोधी मते जाणून घेणे आवश्यक असते, ज्याला भारतीय परंपरेत 'शत्रुबोघ' असे म्हटले आहे. समोरच्याची बाजू नीट अध्यासली तरच त्यावर सुसंस्कृतपणे मात करता येते, अन्यथा केवळ आरडाओरड आणि शाब्दिक संघर्षच दिसतो. मग या 'पुष्टीकरण पूर्वप्रहा'वर मात कशी करायची? सर्वात आधी, आपल्याला जागरूक व्हायला हवे. स्वतःला विचाराः 'मी एखाद्या विषयाच्या सर्व बाजू तपासत आहे, की केवळ मला पटेल तीच माहिती स्वीकारत आहे? माझी मते पुराव्यांवर आधारित आहेत की केवळ विश्वासांवर?' विरोधी मते सक्रियपणे शोधा आणि वाचा, व्यक्तीऐवजी विचारांवर चर्चा करा, समोरच्या व्यक्तीचा युक्तिवाद शक्य तितक्या चांगल्या प्रकारे समजून घेऊन मगच त्यावर प्रतिक्रिया द्या. यामुळे चर्चेची पातळी उंचावते. 'मला पुरेशी माहिती नाही,' असे म्हणण्याची सवय लावा. चुका मान्य करायला शिका, कारण त्यातूनच आपण शिकतो.